

**VALTAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄT
ARKEOLOGISET KOHTEET VARK -inventoinnin
SOVA-lain 3 §:n mukainen ympäristövaikutusten
arviointi**

Museovirasto

VALTAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄT ARKEOLOGISET KOHTEET VARK -inventoinnin SOVA-lain 3 §:n mukainen ympäristövaikutusten arviointi

Tekijät: Teija Tiitinen & Teemu Mökkönen
Museovirasto, Kulttuuriympäristöpalvelut

Kannen kuvat:

Ensimmäinen rivi: Hauensuolen muinaisjännökset, kuvassa kohde Hauensuoli (Gäddtarmen) (Kaisa Lehtonen, AKDG433:1, Arkeologian kuvakokoelma, Museovirasto); Ruotsinsalmen VARK-alue, kuvassa kohde Patteri Katarina (Helena Ranta, AKDG6188:7, Arkeologian kuvakokoelma, Museovirasto).

Toinen rivi: Kastelli Linnakangas (Vesa Laulumaa, AKDG6942:2, Arkeologian kuvakokoelma, Museovirasto); Tukikohta XXIX:3 (Pohjois-Leppävaara) (Eetu Sorvali, valokuvat 3338:12, KAMU Espoon kaupunginmuseo); Uittamonsalmi (Pekka Kivikäs, K2336/04169, Keski-Suomen museo).

Kolmas rivi: Ravattula Ristimäki (Teija Tiitinen, AKDG5981:2, Arkeologian kuvakokoelma, Museovirasto); Jierstirovan pyyntikuoppajärjestelmät, kuvassa kohde Seitakivenmaa (Petri Halinen, AKDG6960:1, Arkeologian kuvakokoelma, Museovirasto).

Museovirasto

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Arkeologinen kulttuuriperintö	1
1.2 Ympäristöarvioinnin toteuttaminen.....	2
2. VARK-inventointi	2
2.1 Sisältö, tavoitteet ja suhde muihin suunnitelmiin	2
2.2. Inventoinnin perusteet ja toteutus	4
2.3 Inventoinnin tulokset lyhyesti	5
3. Vaikutusten arvioinnin tavoitteet ja toteutus	6
3.1 Arvioidut ympäristövaikutukset	6
3.2 Arvioinnin toteutus	7
3.3 Ympäristövaikutusten arvioinnin epävarmuustekijät.....	7
4. Vaikutusten arvioinnin keskeiset tulokset	8
4.1 Sosiaaliset vaikutukset	8
4.2 Ekologiset vaikutukset	8
4.3 Kulttuuriympäristö- ja maisemavaikutukset.....	10
4.4 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset luonnonvarojen hyödyntämiseen	11
4.5. Kansainväliset vaikutukset.....	12
4.6 Muut vaikutukset	12
4.6.1 Inventoinnin oikeusvaikutukset.....	12
4.6.2 Vaikutukset kaavoitukseen.....	13
4.6.3 Inventoinnin vaikutukset muuhun maankäyttöön	15
5. Vaihtoehtojen vertailu	16
6. Lähteet	18

Liite 1. Yhteenveto valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden inventoinnin vaikutusten arvioinnista

1. Johdanto

Museovirasto on toteuttanut valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden (VARK) inventoinnin vuosien 2018–2022 aikana. Inventoinnin tavoitteena on tunnistaa kulttuurihistoriallisesti ja tutkimuksellisesti merkittävä osa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä, jonka säilyttäminen on tarkoituksenmukaista kaikissa olosuhteissa. Inventoinnissa määritellyn kohdevalikoiman on tarkoitus tulla hyväksytyksi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaiseksi inventoinniksi, joka edistää maankäytön suunnittelua kestäväällä tavalla alueisiin liittyvät arvot huomioon ottaen.

Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelmassa 2014–2020 asetettiin tavoite, että ”Valtakunnallisesti merkittävistä kulttuuriympäristöistä on olemassa yhtenäinen ja ajantasaisena pidettävä tieto, joka kattaa kulttuurimaisemat, rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön.” Samassa suunnitelmassa todetaan myös, että ”Museovirasto toteuttaa valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kulttuuriympäristöjen määrittelyn vuodesta 2018 alkaen.” VARK-inventoinnin tarkoituksena on toteuttaa nämä tavoitteet.

Tässä selvityksessä arvioidaan VARK-inventoinnin ympäristövaikutuksia. Arviointi perustuu suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetussa laissa (SOVA-laki, 200/2005) mainittuun yleiseen selvitysvelvollisuuteen. SOVA-lain 3 §:n mukaan suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavalla viranomaisella on velvollisuus huolehtia siitä, että hankkeen ympäristövaikutukset selvitetään ja arvioidaan riittävästi valmistelun kuluessa, jos suunnitelman tai ohjelman toteuttamisella voidaan katsoa olevan merkittäviä ympäristövaikutuksia.

VARK-inventoinnissa arviointi on toteutettu SOVA-lain 3 §:n perusteella koska, inventoinnilla ja sen tuloksilla ei ole itsenäisiä oikeusvaikutuksia. Jos inventointi hyväksytään valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaiseksi inventoinniksi, ilmenevät sen vaikutukset valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kautta välillisesti kaavoituksen ja muinaismuistolain nojalla käsiteltävien lupa-asioiden kautta.

1.1 Arkeologinen kulttuuriperintö

Arkeologinen kulttuuriperintö on Suomen vanhinta kulttuuriperintöä. Siihen kuuluvat arkeologiset kohteet ovat erityyppisiä ihmistoiminnan jäännöksiä, jotka kattavat ajallisesti noin 11 000 vuoden ajanjakson vanhimmasta jääkauden jälkeisestä asutuksesta aina 1900-luvun alun kohteisiin.

Maamme asutuksen esihistoriallisia vaiheita on mahdollista tutkia vain arkeologisten kohteiden kautta. Historiallisen ajan asutuksesta on enemmän kirjallisia lähteitä vasta viimeisen viidensadan vuoden ajalta. Historiallisen ajan alkuun ajoittuvan keskiajan kirjalliset lähteet käsittelevät lähinnä hallinnollisia asioita, ovat pirstaleisesti säilyneitä ja kattavat pääosin vain pienen maantieteellisen osan Suomesta. Historiallisen ajan arkeologiset kohteet sisältävät merkittävää kirjoittamatonta tietoa, mitä ei ole saavutettavissa ja tutkittavissa kuin näiden kohteiden kautta.

Arkeologiseksi kulttuuriperinnöksi nimitetään sekä aineellisia että aineettomia ihmistoiminnan jälkiä ympäristössämme. Suurin osa arkeologisista kohteista on muinaismuistolailla (295/1963) rauhoitettuja kiinteitä muinaisjäännöksiä, jotka ovat muinaisen ihmistoiminnan synnyttämiä maisemassa tai maaperässä olevia jälkiä, kerrostumia tai rakennelmia. Muut muinaisjäännösrekisteriin tallennetut arkeologiset kohteet ovat pääosin yksittäisten esineiden löytöpaikkoja, mahdollisia muinaisjäännöksiä ja muita kulttuuriperintökohteita¹. Muinaisjäännösrekisterissä on yhteensä noin 61 000 arkeologista kohdetta, joista noin 36 000 on kiinteitä muinaisjäännöksiä.

¹ Muinaisjäännösrekisterin muihin kuin kiinteiksi muinaisjäännöksiksi lukeutuvia kohteita ovat myös *poistettu kiinteä muinaisjäännös (ei rauhoitettu)*, *luonnonmuodostuma* ja *muu kohde*.

Käsite	Määritelmä
kiinteä muinaisjäänös	muinaisen ihmistoiminnan synnyttämiä maisemassa, maaperässä tai vedessä olevia muinaismuistolain (295/1963) rauhoittamia jälkiä, kerrostumia tai rakennelmia
löytöpaikka	esineen löytöpaikka, joka ei liity tai jota ei ole toistaiseksi kyetty liittää kiinteisiin muinaisjäänöksiin tai muuhun arkeologiseen jäännökseen.
mahdollinen muinaisjäänös	tiedoiltaan tarkistamaton tai epäselvä kohde; esimerkiksi kansalaisten ilmoittamat kohteet, joita arkeologi ei ole vielä tarkastanut maastossa
muu kulttuuriperintökohde	pääasiassa 1800-luvulle ja 1900-luvun alkuun ajoittuvia jäännöksiä, joiden säilyttäminen on perusteltua niiden merkityksen ja kulttuuriperintöarvojen takia

Vaikka arkeologiset kohteet mielletään yleensä nimenomaan materiaalisen kulttuurin erilaisiksi jäännöksiksi, osa kiinteistä muinaisjäänöksistä edustaa aineetonta kulttuuriperintöä. Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi luonnonpaikat, joihin liittyy uskomuksia tai paikallista tarinaperinnettä (tarinapaikat, uhripaikat, seidat).

Arkeologiset kohteet ovat ainutkertaisia ja haavoittuvaisia. Kerran tuhoutunutta kohdetta ei koskaan voida palauttaa. Usein kaivauksin tutkitut näkyvät rakenteet kuten esimerkiksi hautaröykkiöt ennallistetaan tutkimusten jälkeen, jolloin tutkimuksessa käytännössä tuhoutunut arkeologinen rakenne pyritään palauttamaan tilaan, jossa sen yhteys ympäröivään maisemaan voidaan säästää.

1.2 Ympäristöarvioinnin toteuttaminen

SOVA-lain (laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista) mukaisella ympäristövaikutusten arvioinnilla ennakoidaan VARK-inventoinnista syntyviä ympäristövaikutuksia ja tuodaan esiin erilaisia niihin liittyviä näkökulmia. Samalla annetaan tietoa inventoinnin toteutuksesta ja laajennetaan yleistä tietämystä arkeologisen kulttuuriperinnön luonteesta sekä siihen liittyvistä arvoista. Arvioitavia vaikutuksia ovat SOVA-lain 2 §:ssä tarkoitettut ympäristövaikutukset mm. ihmisiin, yhteisöihin ja talouteen.

Ympäristövaikutusten arviointia suunniteltaessa järjestettiin ympäristöministeriön kanssa neuvottelu, jossa VARK-inventointihanke esiteltiin ministeriön edustajille ja käytiin läpi ympäristöarvioinnin tärkeimmät osiot toteutustapoineen. Kokouksessa todettiin, että hankkeen SOVA-arvio on mahdollista toteuttaa SOVA-lain 3 §:n mukaisesti.

Ympäristövaikutusten arvioinnista on vastannut Museovirasto ja sitä on ollut ohjaamassa ryhmä, jossa on olleet edustettuina opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö, Metsähallitus, Kuntaliitto, alueelliset vastuumuseot ja Suomen arkeologinen seura.

2. VARK-inventointi

2.1 Sisältö, tavoitteet ja suhde muihin suunnitelmiin

Muinaismuistolain (MML 295/1963) 1 §:n nojalla kiinteät muinaisjäänökset ovat suoraan lain nojalla rauhoitettuja. MML:n ohella tärkein arkeologisen kulttuuriperinnön säilymiseen vaikuttava laki on

maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL 132/1999), joka edellyttää muinaisjäännösten huomioon ottamista ja niiden säilymisen turvaamista maankäytön suunnittelussa.

Valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden inventointi pohjautuu valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin (MRL 24 §), jotka ovat osa maankäyttö- ja rakennuslain mukaista alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää. Niiden ensisijaisena tarkoituksena on varmistaa, että valtakunnallisesti merkittävät asiat otetaan huomioon kaavoituksessa ja muussa maankäytön suunnittelussa. VARK-inventoinnin tavoitteena on ollut toteuttaa valtakunnallinen inventointi, jota tullaan esittämään valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi viranomaisinventoinniksi. Inventoinnin hyväksymisestä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaiseksi inventoinniksi päättää valtioneuvosto.

VARK-inventoinnissa on määritelty Suomen merkittävät arkeologiset kohteet lukuun ottamatta Ahvenanmaan maakuntaa, jonka alueella toimitaan Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) ja maakuntalakien mukaisesti. Tavoitteena on ollut tunnistaa kulttuurihistoriallisesti ja tutkimuksellisesti arvokkaat arkeologiset kohteet, joiden kautta Suomen eri alueiden kehitys ja erityispiirteet ovat tunnistettavissa. Tavoitteiden mukaisesti VARK-kohteet muodostavat ajallisesti, alueellisesti ja muinaisjäännöstyyppittäin mahdollisimman kattavan kuvan maamme arkeologisesta kulttuuriperinnöstä.

Kohteiden arvioinnissa on pohdittu sitä, mikä on kohteen arkeologinen tai kulttuurihistoriallinen merkitys, eli miten hyvin kukin kohde ilmentää oman aikakautensa ilmiöitä, prosesseja ja tapahtumia. Arvioinnissa on otettu huomioon kohteen säilyneisyys, tutkimuksellinen arvo ja potentiaali, kohdetypin alueellinen tai valtakunnallinen yleisyys ja kohteen arkeologinen monimuotoisuus. Huomiota on kiinnitetty myös kohteen merkitykseen osana lähiympäristöä ja maisemaa.

Merkittäviksi määritellyt arkeologiset kohteet ovat yksittäisistä tai useammista arkeologisista kohteista muodostettuja VARK-alueita, jotka helpottavat ja nopeuttavat muinaisjäännösten suojelua ohjaavien viranomaisten työtä. Niiden on tarkoitus ohjata maankäyttöä siten, että VARK-alueiden ja niillä sijaitsevien arkeologisten kohteiden kuvauksissa osoitetut valtakunnallisesti merkittävät ominaisuudet ja arvot voidaan turvata ja säilyttää tuleville sukupolville. Valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet ja VARK-alueet, joilla nämä kohteet sijaitsevat, tuovat maankäytön suunnitteluun ennakoitavuutta.

Vastaavat valtakunnalliset viranomaisinventoinnit on jo aiemmin toteutettu rakennetuista kulttuuriympäristöistä (RKY, vuodelta 2010) ja arvokkaista maisema-alueista (VAMA 2021). Inventoinnit on otettava huomioon ja niissä osoitettujen arvojen säilymistä on edistettävä maakuntien suunnittelussa, kuntien kaavoituksessa ja valtion viranomaisten toiminnassa. Selvityksissä määritellyt alueet on osoitettava maakuntakaavoissa ja niitä on käsiteltävä alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina.

VARK-inventointi korvaa selvityksen esihistoriallisista suojelualuekokonaisuuksista, jonka Sisäasiainministeriö teetti vuonna 1983 (*Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet. Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto, tiedotuksia 3/1983*).

VARK-inventointi täydentää muita kulttuuriperintöön liittyviä valtakunnallisia inventointeja tuomalla siihen näkökulman, joka kattaa liki 11 000 vuotta Suomen menneisyyttä. Arkeologiset kohteet avaavat näköaloja siihen, miten ja miksi rakennettu kulttuuriperintö ja kulttuurimaisemat ovat vähitellen syntyneet ja muovautuneet sellaisiksi kuin ne nykyisin ovat.

VARK-inventoinnin lähtökohtana ja tavoitteena on tuottaa valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukainen valtakunnallinen inventointi. Sekä Suomessa että kansainvälisesti maankäytön tehostuminen on tehnyt välttämättömäksi määritellä arkeologisen kulttuuriperinnön olennaisia ja

erityisesti säilyttämisen arvoisia osia, joiden säilymisen turvaaminen on otettava lähtökohdaksi kaikessa maankäytönsuunnittelussa.

European Archaeological Council (EAC) eli eurooppalainen arkeologisen kulttuuriperinnön hallinnosta vastaavien organisaatioiden neuvosto on ottanut yhdeksi kärkihankkeekseen laatia kohteiden arvottamiseen liittyvän ohjeistuksen. VARK-inventointi on mukana hankkeessa ja siinä saadut kokemukset esitellään osana laajempaa eurooppalaista arvottamistyötä.

VARK-inventointi tukee myös Euroopan neuvoston arkeologisen kulttuuriperinnön suojelemista koskevan yleissopimuksen (valtiosopimus 26/1995) täytäntöönpanoa. Sen mukaan sopijaosapuolet sitoutuvat sovittamaan yhteen ja yhdistämään arkeologiset ja maankäytön suunnittelun tarpeet. VARK-alueiden tunnistaminen tuo tähän ennakoitavuutta ja sujuvoittaa hankkeiden suunnittelua ja toteuttamista

2.2. Inventoinnin perusteet ja toteutus

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisesti hanke on nimetty inventoinniksi, mutta tavanomaisesta arkeologisesta inventoinnista poiketen työssä ei ole etsitty uusia arkeologisia kohteita maastossa. VARK-inventoinnissa on käyty läpi ja arvoitettu entuudestaan tunnetut kohteet. Työskentelyalustana on käytetty Museoviraston ylläpitämää valtakunnallista muinaisjäännösrekisteriä, johon on tallennettu tarvittavat kohdekohtaiset tiedot ja arvioinnit kohteen merkittävydestä perusteluineen.

Museovirastossa hankkeen projektiryhmä vastasi inventointivaiheen toteutuksesta yhteistyössä Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut -osaston ja alueellisten vastuumuseoiden kulttuuriympäristötehtävistä vastaavien arkeologien kanssa. Metsähallituksen arkeologit osallistuivat inventointiin Metsähallituksen hallinnoimilla alueilla sijaitsevien kohteiden osalta.

Inventointityö ja kohteiden valintaprosessi etenivät vastuumuseoiden toimialueiden mukaisesti. Toimialueet vastaavat maakuntia paitsi Uudellamaalla ja Lapissa, joissa vastuu on jaettu usean vastuumuseon kesken.

Hankkeen alussa muinaisjäännösrekisterin kohteista poimittiin pohja-aineisto, jonka muodostivat aiemmat kohteiden arvoitetut aineistot: muinaisjäännösrekisterin rauhoitusluokan 1 kohteet (luokituksen käytöstä luovuttiin vuonna 2014), *Maiseman muisti – valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset* -julkaisun kohteet (Museovirasto 2001), Haagin yleissopimuksen mukaisen kansallisesti merkittävän kulttuuriomaisuuden luettelon kohteet, Unescon maailmanperintökohteet ja maakuntakaavoihin merkityt maakunnallisesti arvokkaat kohteet.

Peruste	Kohdemäärä	Selite
Muinaisjäännösrekisterin rauhoitusluokka 1	noin 3700	luokituksen käytöstä luovuttiin vuonna 2014
<i>Maiseman muisti – valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset</i> -julkaisun kohteet	351	Museovirasto 2001
Haagin yleissopimuksen mukaisen kansallisesti merkittävän kulttuuriomaisuuden luettelon kohteet	134	HAAG – 2013, luettelo on edelleen valmistelussa
Unescon maailmanperintökohteet	4	-
Maakuntakaavoihin merkityt maakunnallisesti arvokkaat kohteet	noin 600	-

Monet kohteet ovat mukana useassa pohja-aineistossa. Kaiken kaikkiaan inventoinnin suodatettu pohja-aineisto on sisältänyt 4024 kiinteää muinaisjäänöstä. Tämä vastaa 11 % (n = 35299, 24.1.2022) kaikista muinaisjäänösrekisterin kiinteistä muinaisjäänöksistä. Pohja-aineistojen lisäksi arvottamisprosessissa mukana olleista kohteista 13 % (n = 759) otettiin mukaan valmisteluvaiheessa asiantuntijoiden kanssa käytyjen keskustelujen ja hyödynnettyjen tausta-aineistojen perusteella. Kokonaisuudessaan hankkeen arvottamisprosessissa oli mukana 14 % (n = 4783) kaikista rekisteröidyistä kiinteistä muinaisjäänöksistä. Arvottamistyöhön osallistui yli 50 eri organisaatioita edustavaa arkeologia.

2.3 Inventoinnin tulokset lyhyesti

Inventoinnin tuloksena määritettiin 1011 VARK-aluetta, joilla sijaitsee yhteensä 1392 VARK-kohteita. Kohteet ajoittuvat jääkauden jälkeisestä pioneeriasutuksen ajasta (alkaen 9000–8000 eaa.) 1900-luvun alkuun (jaa.). Mukana olevat arkeologiset kohteet ovat pääosin muinaismuistolaila (MML 295/1963) rauhoitettuja kiinteitä muinaisjäänöksiä. Mukana on näiden lisäksi neljä *muuta arkeologista kulttuuriperintökohdetta*, jotka eivät ole nuoren ikänsä takia MML:lla rauhoitettuja.

Inventoinnissa määritetyt VARK-kohteet edustavat 2,3 % kaikista muinaisjäänösrekisteriin tallennetuista arkeologisista kohteista.

VARK-alueita	1011 kpl
VARK-kohteita	1392 kpl
VARK-alueiden yhteenlaskettu pinta-ala	8214 ha
VARK-alueiden pinta-ala, keskiarvo	8,13 ha
VARK-alueiden pinta-ala, mediaani	1,14 ha
VARK-alueiden pinta-ala, vaihteluväli	0,002–2334 ha

Taulukko: VARK-alueiden perustietoja ja tunnuslukuja.

Määritetyt VARK-alueet vastaavat pääosin niillä sijaitsevien kiinteiden muinaisjäänösten aluerajauksia. 24 VARK-aluetta, joilla sijaitsee 24 arkeologista kohdetta, on määritetty muinaismuistolain rauhoittaman kiinteän muinaisjäänöksen aluetta pienemmiksi. 29 VARK-aluetta, joilla sijaitsee 132 kohdetta, on määritetty muinaismuistolain rauhoittamien kiinteiden muinaisjäänösten aluetta laajemmiksi. Jälkimmäisissä VARK-alueissa on kyseessä useista vierekkäisistä VARK-kohteista muodostuva kokonaisuus tai yksittäiset VARK-kohteet, joiden tapauksessa kokonaisuuden tai yksittäisen kohteen arvojen turvaaminen vaatii arkeologisen kohteen muinaisjäänösalueetta laajemmän välittömän ympäristön huomioon ottamista.

VARK-alueet	kpl	%	Arkeologisia kohteita, kpl
Muinaisjäänösrekisterin mukainen VARK-alue	958	95 %	1236
<i>yksi arkeologinen kohde</i>	843	-	-
<i>useampi arkeologinen kohde</i>	115	-	-
Muinaisjäänösrekisteristä poikkeava VARK-alue	53	5 %	156
<i>yksi arkeologinen kohde</i>	28	-	-
<i>useampi arkeologinen kohde</i>	25	-	-
yhteensä	1011	100 %	1392

3. Vaikutusten arvioinnin tavoitteet ja toteutus

3.1 Arvioidut ympäristövaikutukset

Ympäristövaikutusten arvioinnissa tavoitteena on selvittää se, onko VARK-inventoinnin toteuttamisella ympäristövaikutuksia ja mikäli niitä tunnistetaan niin sitä, miten merkittäviä nämä vaikutukset ovat. Lähtökohtana on ollut analyysi siitä, miten nykytilanne (vaihtoehto 0) tulee muuttumaan inventoinnin toteutuessa (vaihtoehto 1).

VARK-alueissa on mukana yhteensä 1392 arkeologista kohdetta. Näistä 1388 on muinaismuistolain tarkoittamia ja rauhoittamia kiinteitä muinaisjäänöksiä. Näillä kohteilla on vahva oikeudellinen asema jo ilman valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukanaan tuomaa erityistä asemaa. Muinaismuistolain rauhoittamien kohteiden lisäksi VARK-inventoinnin kohteissa on mukana neljä valtakunnallisesti merkitykseltään arvokkaaksi määriteltyä muuta arkeologista kulttuuriperintökohdetta, jotka eivät ole nuoren ikänsä takia muinaismuistolain rauhoittamia. Näistä kohteista kaksi on vedenalaisia hylkykohteita, yksi hiilimiilualue ja yksi metsälaidunnukseen liittyvä useidenkarja-aitojen muodostama kivirakennekokonaisuus.

Osalle VARK-alueita on määritetty muinaismuistolalla rauhoitettua muinaisjäänösalueetta laajempi aluerajaus. Tällaisia VARK-alueita on yhteensä 29 ja niillä sijaitsee 132 arkeologista kohdetta. Näissä laajemmat aluerajaukset yhdistävät yleensä useita vierekkäisiä samaan kokonaisuuteen kuuluvia arkeologisia kohteita, jolloin kohteiden muinaisjäänösalueiden väliin jäävän alueen säilyminen eheänä on merkittävää koko VARK-alueen arvon säilymiselle. Edellä kuvatuilla neljällä arkeologisella kulttuuriperintökohteella ja 29 muinaismuistolain rauhoittamaan aluetta laajemmalla VARK-alueella, tulee olemaan nykytilanteeseen nähden maankäyttöön liittyviä uusia rajoituksia. Niillä voi olla myös taloudellisia vaikutuksia. Toisaalta VARK-alueet voivat samalla luoda uusia mahdollisuuksia muun muassa virkistyskäyttöön. Vaikutukset ovat kuitenkin kohteiden pienialaisuudesta johtuen vähäisiä.

	VARK-alueita, kpl	Arkeologisia kohteita, kpl
Muinaisjäänösalueetta <u>suppeammin</u> rajattu VARK-alue	24	24
Muinaisjäänösalueetta <u>laajemmin</u> rajattu VARK-alue	29	132

SOVA-lain ympäristövaikutuskäsite on laaja kattaen perinteisesti ymmärrettyjen ympäristövaikutusten ohella myös monia muihin elämänalueisiin liittyviä vaikutuksia. Lain mukaan ympäristövaikutukset voivat kohdistua terveyteen, elinoloihin, viihtyvyyteen, väestöön ja aineelliseen omaisuuteen. Vaikutukset voivat olla välittömiä tai välillisiä, ja ne voivat olla samanaikaisesti sekä myönteisiä (hyödyt) että kielteisiä (haitat). Lisäksi vaikutukset voivat olla tavoiteltuja tai tavoittelemattomia.

Valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden inventoinnin välitöntä ja välillistä vaikutusta ympäristöön on arvioitu suhteessa:

1. Ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen
2. Maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen

3. Yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön
4. Luonnonvarojen hyödyntämiseen

Vaikutusta on arvioitu lisäksi mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin ja niiden yhdistelmistä syntyviin niin sanottuihin kertyviin vaikutuksiin (SOVA-asetus 4 § kohta 6). Vaikutuksia on arvioitu suhteessa siihen, toteutetaanko inventointi (vaihtoehto 1) vai jätettäisiinkö se toteuttamatta (vaihtoehto 0).

3.2 Arvioinnin toteutus

Ympäristövaikutusten arviointi perustuu olemassa olevan tilanteen tarkasteluun ja arvioon siitä, miten VARK-alueiden huomiointi jatkossa tulee vaikuttamaan niiden ympäristöön. VARK-inventoinnin ympäristövaikutusten arvioinnissa on noudatettu pitkälti samaa mallia, jota on käytetty VAMA 2021 -inventoinnissa. Tähän ratkaisuun päädyttiin, jotta ne olisivat keskenään vertailtavissa. Vaikutusten arviointi koottiin keväällä 2022, mutta sitä on tehty kohteita valittaessa vähitellen koko hankkeen ajan ja erityisesti siinä vaiheessa, kun kohteiden sijaintiympäristöjä ja kaavoitustilannetta on tarkasteltu. Vaikutusten arvioinnin on toteuttanut Museoviraston VARK-työryhmä. SOVA-selostusta tullaan täydentämään hankkeen lopussa, kun kuuleminen on toteutettu ja sen mahdolliset vaikutukset kohdevalikoimaan on toteutettu.

VARK-inventoinnin arvioinnissa vaikutuksia on arvioitu laadullisesti. Arvioinnin tulokset on raportoitu taulukkomuotoisena eri vaikutukset toimialoittain ryhmiteltynä. Vaikutuksen suuntaa ja suuruutta taulukossa kuvataan viisiportaisella laatuasteikkoarvioinnilla (+++, +, 0, -, --), jota täydennetään lyhyellä sanallisella kuvauksella. Näiden lisäksi arvioiduista inventoinnin tuottamista ympäristövaikutuksista on laadittu laajempi sanallinen kuvaus toimialueittain. Arvioinnissa neutraali 0 annetaan tilanteessa, jossa muutoksia nykytilanteeseen nähden ei ole odotettavissa. Negatiiviseksi arvioituja muutoksia ilmaistaan miinusmerkillä (-) ja positiivisia muutoksia plusmerkillä (+). Yksi merkki kuvaa vähäistä muutosta ja kaksi merkkiä kuvaa merkittävää muutosta.

Arvioitavia ympäristön osa-alueita on verraten runsaasti ja arvioinnin pohjaksi on analysoitu VARK-alueiden sijaintiympäristöjä ympäristötyypeittäin. Tietolähteinä VARK-alueiden osalta on pääsääntöisesti käytetty Museoviraston ylläpitämää muinaisjäännösrekisteriä ja Museokartan kartta-aineistoja (maastokartat, ilmakuvat, vinovalovarjosteiset laserkeilaukseen perustuvat korkeusmallit).

3.3 Ympäristövaikutusten arvioinnin epävarmuustekijät

VARK-alueiden suuri lukumäärä, pienet pinta-alat ja sijoittuminen erilaisiin ympäristöihin hajanaisesti ympäri Suomea vaikeuttavat kohdekohtaisen arvion tekemistä. Käytännössä ympäristövaikutusten arvio tehdään yleisellä tasolla.

Yksittäisten VARK-alueiden vaikutus omaan ympäristöönsä on hyvin vähäinen. Lisäksi valtaosa VARK-alueista (97,6 %) on jo muinaismuistolain suojaamia, joten arkeologisen kohteen arvottaminen VARK-kohteeksi ei käytännössä aiheuta uusia ympäristövaikutuksia kuin niissä tapauksissa, jossa kohteelle tai kohteille määritetty VARK-alue on muinaismuistolain rauhoittamaan aluetta laajempi.

Koska ympäristövaikutusten arviointi on toteutettu laatuasteikollisena, tuloksia ei ole mahdollista arvioida numeerisesti ja vaikutusten arviointi jää jossain määrin epätasemmiseksi. Helpointa arviointi on ollut käytäessä läpi VARK-alueiden vaikutusta olemassa olevaan tilanteeseen nähden niiden alueiden osalta, joissa VARK-alue on jo kokonaisuudessaan muinaismuistolain rauhoittamalla alueella (97,1 % VARK-alueista, 90,5 % VARK-kohteista). Näiden määrittely VARK-alueeksi ei aiheuta

paikalle uusia vaikutuksia, koska ne ovat jo entuudestaan muinaismuistolailta rauhoitettuja ja maankäyttö niiden alueella on jo rajoitettua. Myöskään suoria ja välittömiä vaikutuksia luonnonympäristöön ei ole, sillä kohteen huomiointi VARK-inventoinnissa ei aiheuta sinne mitään muutoksia. Pitkällä aikavälillä VARK-status voi auttaa säilyttämään myös alueella mahdollisesti olevia luonnonarvoja.

4. Vaikutusten arvioinnin keskeiset tulokset

Muihin valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kulttuuriympäristöinventointien kohteisiin verrattuna VARK-alueet ovat kooltaan pieniä ja sijaitsevat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta jo muinaismuistolailta suojelluilla alueilla. Tämän takia hankkeen paikalliset kohdekohtaiset vaikutukset eivät ole merkittäviä ja ympäristövaikutusten arviointi on tehty hankkeen kokonaisvaikutuksia tarkastellen.

4.1 Sosiaaliset vaikutukset

VARK-inventoinnin sosiaaliset vaikutukset liittyvät ensisijaisesti valtakunnallisesti merkittäviksi arvioidujen kohteiden sijaintialueille tuomaan lisäarvoon. Kiinnostus näihin alueisiin todennäköisesti lisääntyy ja siellä asuvien arvostus omaa ympäristöään kohtaan kasvaa. Tietoisuus alueen muinaisuudesta lisää myös ihmisten sitoutumista omaan ympäristöönsä ja sen kestävään käyttöön.

Kulttuuriperinnön katsotaan yleisesti edistävän kokonaisvaltaisesti ihmisten hyvinvointia ja terveyttä. Suurin osa VARK-kohteista sijaitsee luonnonympäristössä ja vain kuusi prosenttia niistä on taajamissa. Luonnossa liikkuminen saa ihmisissä aikaan positiivisia tuntemuksia. Paikan historiallinen ja esihistoriallinen ulottuvuus tuo kokemuksellisen lisän, jossa muinaisuus tulee lähelle nykyihmistä ja liittää hänet osaksi paikan aiempien tapahtumien ketjua.

Muinaisjäännösten hoitoavustus mahdollistaa moninaisen yhteisöllisyyttä ja tietoa lisäävän toiminnan, joka samalla kohentaa ympäristön tilaa. Avustusta voivat hakea esimerkiksi kyläyhdistykset, koulut ja erilaiset kerhot. Avustusta saa kohteiden säilymistä ja tunnistamista edistävään maisemanhoitoon ja kohteiden merkitsemiseen. Yhteisöllinen panostus kohteisiin kasvattaa alueellista identiteettiä ja lisää kohteiden suojeluun sitoutumista.

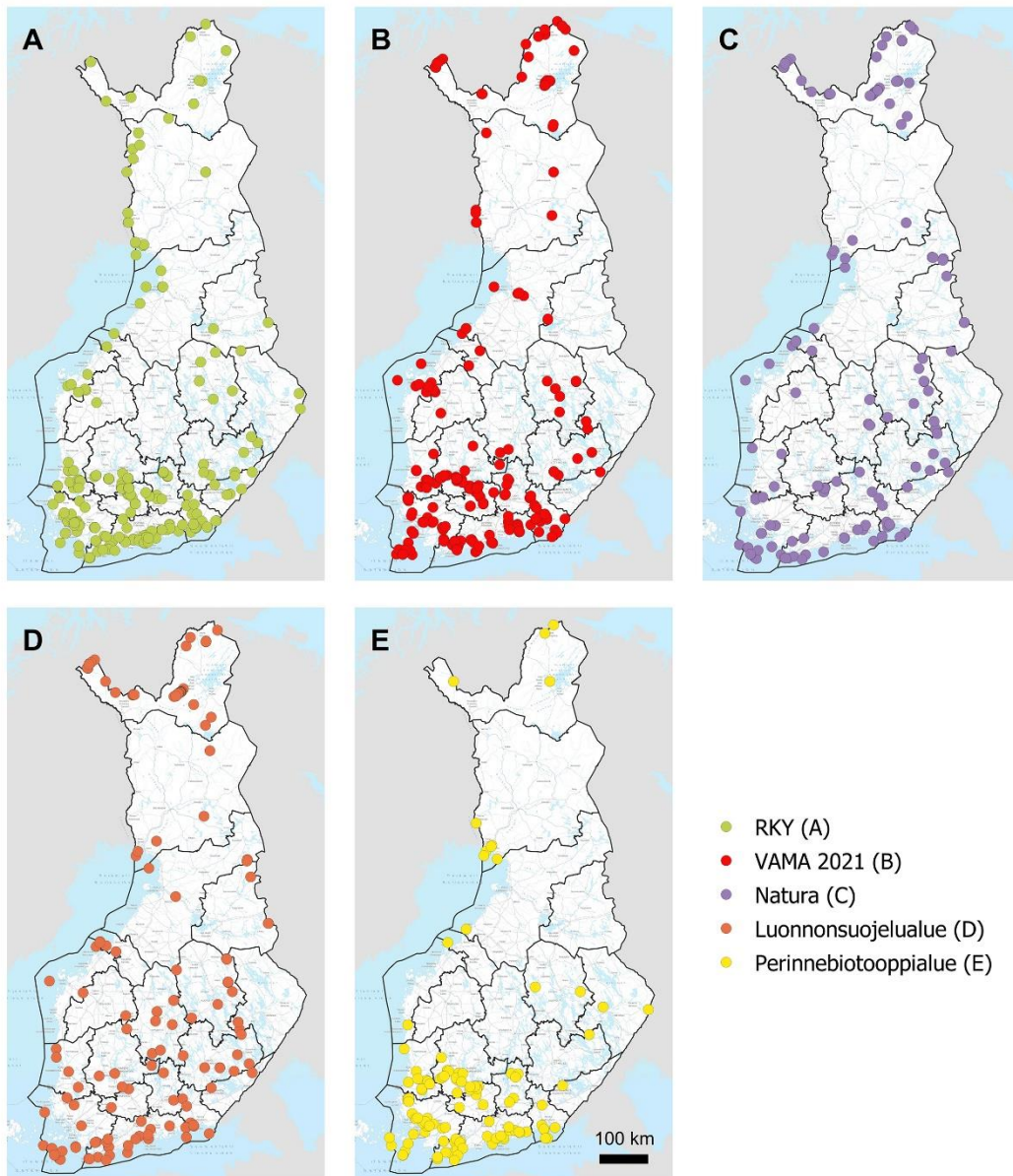
Negatiivisista sosiaalisista vaikutuksista selkeimmin määriteltävissä on mahdollinen kävijöiden lisääntyminen kohteilla, joilla on erityistä merkitystä ympäristön asukkaille. Tällaisia on muun muassa saamelaisten kotiseutualueen kohteet, jotka ovat merkittäviä sekä muinaisjäännöksinä että yhteisöjen omaa kulttuuria säilyttävinä paikkoina. Tällaisilla kohteilla vieraileminen edellyttää kunnioittavaa käytöstä, eikä niille ole suotavaa ohjata turisteja.

4.2 Ekologiset vaikutukset

VARK-inventoinnin uudet ekologiset vaikutukset ovat pieniä, mutta voittopuolisesti positiivisia. VARK-kohteet ovat (neljää kohdetta lukuun ottamatta) jo muinaismuistolain rauhoittamia, joten näiden osalta inventointi ei aiheuta uusia vaikutuksia luonnonolosuhteisiin. Muinaismuistolain rauhoittamilla kohteilla kaikenlainen maahan kajoava tai muutoin kohdetta turmeleva toiminta on jo kiellettyä.

VARK-inventointi saattaa vaikuttaa ekologisiin olosuhteisiin siellä, missä VARK-alue on määritelty laajemmaksi kuin muinaismuistolain rauhoittama alue (29 VARK-aluetta, joilla yhteensä 132 VARK-kohdetta). Näillä VARK-alueilla kulttuurihistoriallisesti yhtenäiseen ja topografisesti luontevaan

kokonaisuuteen on otettu mukaan muinaisjäännöskohteiden välit ja se välitön ympäristö, jonka säilymisen on katsottu olevan tarpeellista kohteiden arvojen säilyttämiseksi.

Kartta. VARK-kohteiden sijainti muilla VAT-inventointien alueilla, luonnonsuojelualueilla ja perinnebiotooppialueilla. Taustakartta © Maanmittauslaitos 2022.

Osa elinkeinoihin ja raaka-aineen hankintaan liittyvistä VARK-alueista on vaikuttanut lyhyenä tai pitkänä ajanjaksona voimakkaasti ympäröivään luontoon ja sen ekosysteemeihin (esimerkiksi myllyt ja patorakenteet, kaivokset ja louhokset, hiilimiilualueet). Useat Etelä- ja Lounais-Suomen perinnebiotooppialueiden tunnusomaiset aralajistoon kuuluvat kasvit ovat levinneet sinne jo rautakauden alussa, kun maanviljelys ja karjanhoito tarjosivat niiden leviämislle sopivia kasvupaikkoja. Näin rautakauden alussa ajanlaskun ensimmäisinä vuosisatoina laidunten raivauksen myötä levinneet ihmisen seuralajit ovat säilyneet niillä sijoilla lähes parituhatta vuotta perinteisen maatalouden vaikutuksesta. Nykyisin suurin osa näistä kasvustoista ei selviä ilman keinotekoisia ylläpitoa.

VARK-kohteista hieman yli sata eli 9 % sijaitsee alueella, joka on luokiteltu perinnebiotoopiksi. Tämä vahvistaa molempien arvokohteiden säilymisedellytyksiä. Perinnebiotoopeilla sinänsä ei ole lain suojaamaa rauhoitusta, ellei niitä ole suojeltu erikseen luonnonsuojelulain (1096/1996) nojalla. Samalla alueella sijaitseva VARK-kohteeksi valittu muinaisjäänös suojaa ja säilyttää samalla myös perinnebiotoopin vallitsevaa maankäyttöä.

Samoilla alueilla sijaitsevat perinnebiotoopit ja VARK-alueet lisäävät hoitoon saatavan tuen mahdollisuuksia. Perinnebiotoopin hoitoon on mahdollista saada maatalouden erityistukea ja muinaisjäänöksen hoitoon on olemassa oma tukijärjestelmä. Niissä tapauksissa, joissa perinnebiotooppi ja osa sen lajistosta on kehittynyt jo rautakauden kuluessa, hoidetun perinnebiotoopin voi nähdä ja kokea elävänä osana arkeologista kulttuuriperintöä. VARK-alue lisää sen sijaintialueen mahdollisuuksia säilyä mahdollisimman autenttisenä.

VARK-alueista voi aiheutua negatiivisia vaikutuksia ekologisiin olosuhteisiin sellaisissa tapauksissa, joissa luonnonhoidon kannalta suotuisia toimenpiteitä ei ole mahdollista toteuttaa muinaisjäänös-alueella. Tällaisia toimenpiteitä ovat kulottaminen, kantojen nosto tai maanpinnan karhiminen rikki maaperän siemenpankkiin säiliöityneiden lajien elvyttämiseksi.

VARK-kohteet muilla suojelualueilla	kohdemäärä, kpl	% VARK-alueista
RKY	321	23 %
VAMA2021	321	23 %
RKY ja VAMA2021	127	9 %
Natura	178	13 %
Luonnonsuojelualue	165	12 %
Perinnebiotooppi (Metsähallitus)	120	9 %

4.3 Kulttuuriympäristö- ja maisemavaikutukset

VARK-alueiden suurimmat uudet vaikutukset kulttuuriympäristöön syntyvät kaavoituksen kautta, kun VARK-alueiden huomiointi ja niiden arvojen säilyttäminen tulee olemaan aluesuunnittelun lähtökohdaksi. Näin kulttuuriympäristö tullaan huomioimaan kaavoituksessa aiempaa paremmin. Suurella osalla VARK-kohteista on vaikutusta myös niitä ympäröivään maisemaan, varsinkin silloin, jos kohteet ovat keskeisiä maiseman elementtejä. Näissä tapauksissa VARK-alueen ja maiseman yhteyttä on mahdollista ylläpitää edistämällä maisemaa säilyttäviä toimenpiteitä ja rajoittamalla VARK-alueen maisemallista elementtiä heikentäviä toimenpiteitä.

VARK-alueista noin neljännes sijaitsee RKY-alueilla ja saman verran VAMA 2021 -alueilla. 127 VARK-kohdetta (9 % VARK-kohteista) sijaitsee alueilla, jotka on arvioitu kaikissa kulttuuriympäristön valtakunnallisissa inventoinneissa arvoltaan merkittäväksi. Arkeologisen kulttuuriperinnön arvot kasvattavat näiden alueiden merkitystä. VARK-alueet tuovat esiin nykyisen kulttuuriympäristön usein esihistorialliseen aikaan ulottuvat juuret, ja osoittavat konkreettisesti alueiden merkityksen ja maiseman muodostumishistorian pitkän aikajänteen.

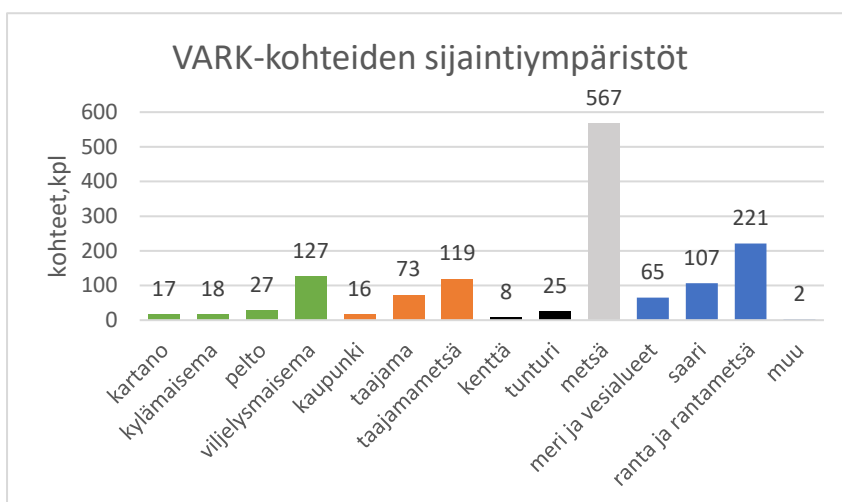
Alueille, joilla yhdistyvät rakennettuun kulttuuriympäristöön, maisemaan ja arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvät valtakunnalliset arvot, kannattaa kohdentaa hoitoa edistäviä tukitoimenpiteitä- ja rahoitusta. Hoitotoimenpiteissä on kuitenkin huomioitava kunkin arvoalueen erityispiirteet siten, ettei niitä vaaranneta.

VARK-inventointi tulee valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisena inventointina lisäämään yleistä mielenkiintoa ja tietoisuutta arkeologista kulttuuriperintöä kohtaan. Viestinnällä, tiedottamisella ja inventoinnin tulosten kuulemisprosessilla on tässä merkittävä osuus. Arkeologisten kohteiden laajemman tuntemuksen ja ymmärtämisen myötä myös yleisesti kulttuuriperinnön säilymiselle myönteiset näkemykset tulevat voimistumaan.

4.4 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset luonnonvarojen hyödyntämiseen

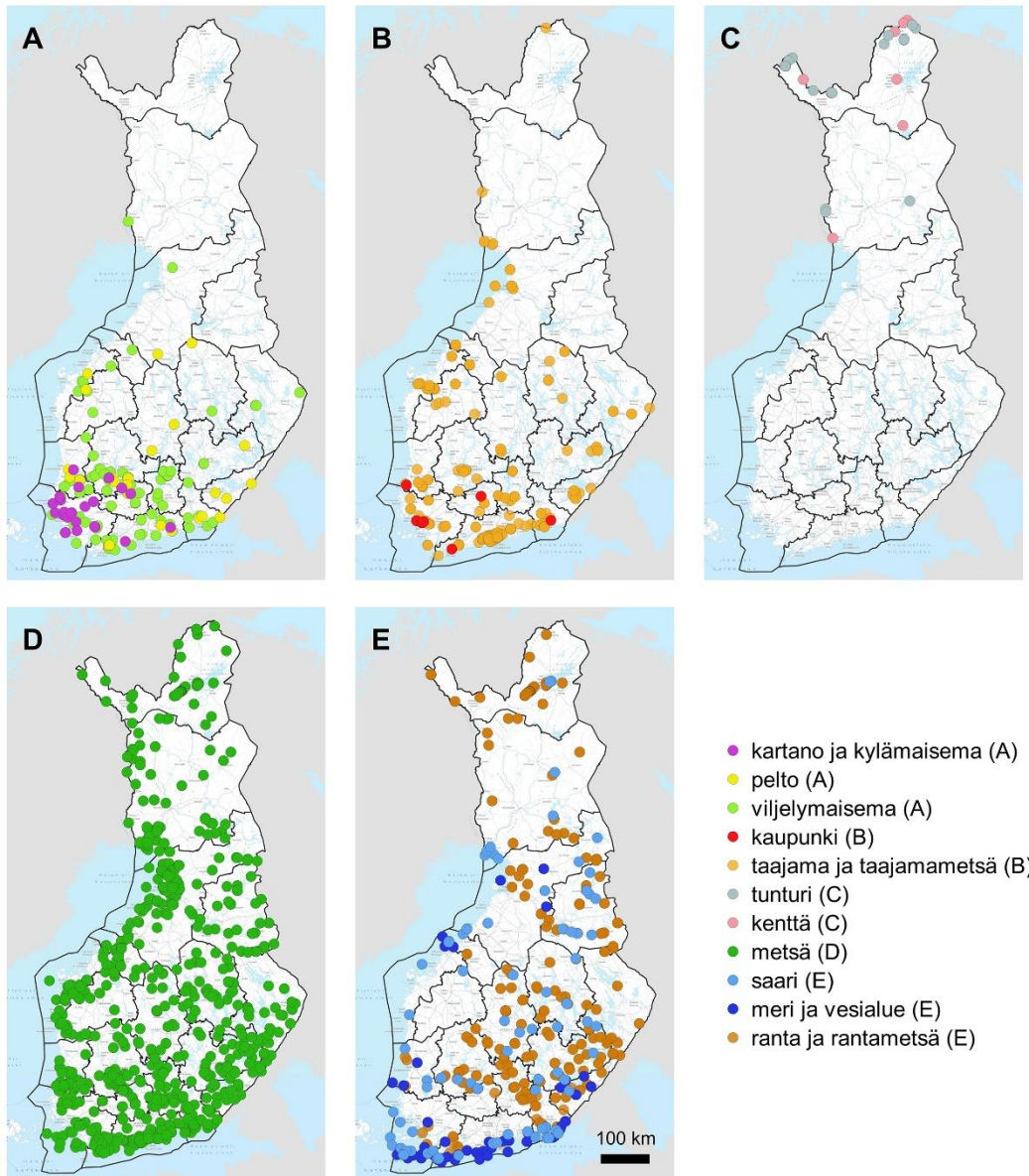
VARK-alueiden vaikutukset talouteen ovat verraten vähäisiä johtuen niiden keskimääräisesti pienestä koosta. Niiden pinta-alojen keskiarvo on 8,13 hehtaaria ja mediaani on 1,14 hehtaaria. Laajimmat VARK-alueet ovat Kotkan Ruotsinsalmen taistelualue (Ruotsinsalmen VARK-alue, pinta-ala 2333,80 ha, josta valtaosa on vesialuetta) sekä Hakoisten linnavuoren alue ympäristöineen (Hakoisten VARK-alue, pinta-ala 221 ha).

Valtaosa VARK-alueista sijaitsee erityyppisissä metsäisissä ympäristöissä. Muinaisjäänökset siinänsä eivät estä esimerkiksi hakkuita, mutta niillä ei voi käyttää maata muokkaavia metsänuudistamisen keinoja (äestys, auraus, laikuttaminen). Tämä perustuu muinaismuistolakiin, joten VARK-alueet eivät useimmissa tapauksissa aiheuta uusia rajoituksia. Poikkeuksen tästä tekevät ne VARK-alueet, joihin liittyvissä arvoissa on mainittu erikseen, että ympäristö tukee kohteen ymmärtämistä. Arviot hakkuista tai muista toimenpiteistä tehdään kuitenkin tapauskohtaisesti kunkin VARK-alueen erityispiirteet huomioon ottaen.

VARK-kohteista noin kuusi prosenttia sijaitsee kaupunki- tai taajama-alueilla. Kaupunkialueilla VARK-alue saattaa aiheuttaa tavanomaista suurempia kustannuksia muun muassa kaavoitukseen liittyvien selvitysten ja tutkimusten yhteydessä. Näillä alueilla muinaisjäänökseen mahdollistetut kaajoamiset saattavat edellyttää tutkimusten osalta esimerkiksi normaalia tarkempaa dokumentointia tai tavallisesta poikkeavia toimenpiteitä alueella sijaitsevien arkeologisten rakenteiden säilyttämiseksi.

VARK-kohteet voivat lisätä alueiden matkailullista kiinnostavuutta, millä on positiivisia vaikutuksia talouteen. Tämän voi nähdä lisäävän alueiden välistä tasa-arvoa, sillä monet VARK-kohteista sijaitsevat taloudellisesti muutoin vähemmän aktiivisilla alueilla. Muinaisjäänösten hoitotuen ja mahdollisten maaseudun erityisympäristötukien suuntautuessa näille alueille, niillä voi olla vaikutusta maatalo- ja pienyritysten talouteen.

Kartta. VARK-kohteiden sijaintiympäristöt. Taustakartta ©Maanmittauslaitos 2022.

4.5. Kansainväliset vaikutukset

VARK-inventoinnilla ei arvioida olevan merkittäviä valtion rajat ylittäviä vaikutuksia.

4.6 Muut vaikutukset

4.6.1 Inventoinnin oikeusvaikutukset

VARK-inventoinnissa arviointi on toteutettu SOVA-lain 3 §:n perusteella. Ratkaisu toteutustavasta pohjautuu siihen, että inventoinnilla ja sen tuloksella ei ole itsenäisiä oikeusvaikutuksia. Jos inventointi hyväksytään valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaiseksi inventoinniksi, tulevat sen vaikutukset ilmenemään välillisesti valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kautta kaavoituksen ja muinaismuistolain nojalla käsiteltävien lupa-asioiden kautta. Tämän johdosta on katsottu tarpeelliseksi hahmotella myös sitä, miten VARK-alueiden valtakunnallinen merkitys heijastuu

kaavoitukseen ja muuhun maankäytön suunnitteluun ja sitä kautta välillisesti myös talouteen, sosiaaliseen hyvin vointiin ja luonto- sekä kulttuuriympäristöön.

4.6.2 Vaikutukset kaavoitukseen

VARK-kohteiden oikeudellinen asema perustuu valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin ja niiden oikeusvaikutuksiin. Niistä säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL 132/1999). MRL 24 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja edistää niiden toteuttamista. Lisäksi tulee arvioida niiden toteuttamista ja toimenpiteiden vaikutuksia aluerakenteen ja alueidenkäytön kannalta.

MRL 24 §:n 2 momentin mukaan maakunnan suunnittelussa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa on huolehdittava valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että niiden toteuttamista edistetään. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet konkretisoituvat lähinnä kaavoituksen yhteydessä. Kaikilla kaavatasoilla on tärkeää huolehtia siitä, etteivät tehdyt ratkaisut ole ristiriidassa valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden ominaisluonteen ja erityispiirteiden kanssa. Maakuntakaavoituksella on tässä keskeinen rooli. Maakuntien suunnittelussa valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet tarkennetaan edelleen maakunnallisiksi alueidenkäytön ratkaisuksi ja ne sovitetaan yhteen maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa.

Maakuntakaavoituksessa on tarkoituksenmukaista osoittaa VARK-alueet sellaisenaan. Nämä tulee käsitellä myös maakuntakaavan viranomaisneuvottelussa. Mahdollisista VARK-alueiden rajauksiin esitetyistä poikkeamista kaavoituksen yhteydessä tulee aina neuvotella sekä alueellisten vastuumuseoiden että Museoviraston kanssa. Käytännössä neuvottelut ehdotettavista poikkeamisista VARK-alueisiin koskevat ainoastaan niitä tapauksia, joissa VARK-alue on laajempi kuin muinaisjäännösrekisterissä osoitettu raja. Näissä muutokset arvioidaan kunkin kaavan osalta tapauskohtaisesti. Yleis- tai asemakaavojen kohdalla neuvottelua ei tarvita, mikäli todetaan, etteivät kaavassa osoitetut ratkaisut vaikeuta valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttamista.

Kulttuuriympäristö yhteisenä voimavarana Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelma 2014–2020 julkaisussa vuodelta 2015 yhdeksi tavoitteeksi on todettu, että valtakunnallisesti merkittävistä kulttuuriympäristöistä tulee olla yhtenäinen ja ajantasaisena pidettävä tieto, joka kattaa kulttuurimaiseman, rakennetun kulttuuriympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön. VARK-inventointi toteuttaa tämän tavoitteen arkeologisen kulttuuriperinnön osalta ja helpottaa näin jatkossa viranomaisten toimintaa.

Maankäyttö- ja rakennuslain 24§:ssä todetaan, että

Valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, edistää niiden toteuttamista ja arvioida toimenpiteidensä vaikutuksia aluerakenteen ja alueiden käytön kannalta.

Maakunnan suunnittelussa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa on huolehdittava valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että edistetään niiden toteuttamista.

Edelleen saman lain 32§ mukaan

Viranomaisten on suunnitellessaan alueiden käyttöä koskevia toimenpiteitä ja päätettäessään niiden toteuttamisesta otettava maakuntakaava huomioon, pyrittävä edistämään kaavan toteuttamista ja katsottava, ettei toimenpiteillä vaikeuteta kaavan toteuttamista

VARK-inventoinnin yhteydessä on selvitetty kohteiden huomioon ottamista kaavoissa ja sijaintia eri kaavatasojen alueella valtakunnallisten paikkatietoaineistojen avulla. 204 VARK-kohdetta sijaitsee asemakaavoitetulla alueella. Näiden osalta ei tosin ole ollut mahdollista selvittää sitä, kuinka moni kohde on merkittynä asemakaavaan.

Kohteista 869 (63 %) sijaitsee yleiskaava-alueella ja niiden merkitsemistä yleiskaavoihin on kartoitettu tarkemmin. Yleiskaava-alueilla sijaitsevista VARK-kohteista 549 on merkittynä kaavoihin. Muinaismuistoaluetta kuvaava SM-merkintä on vain 183 kohteen sijaintipaikalla. Useimmiten muinaisjäännösalueen käyttötarkoitukseksi kuitenkin on osoitettu jotain muuta toimintaa kuten:

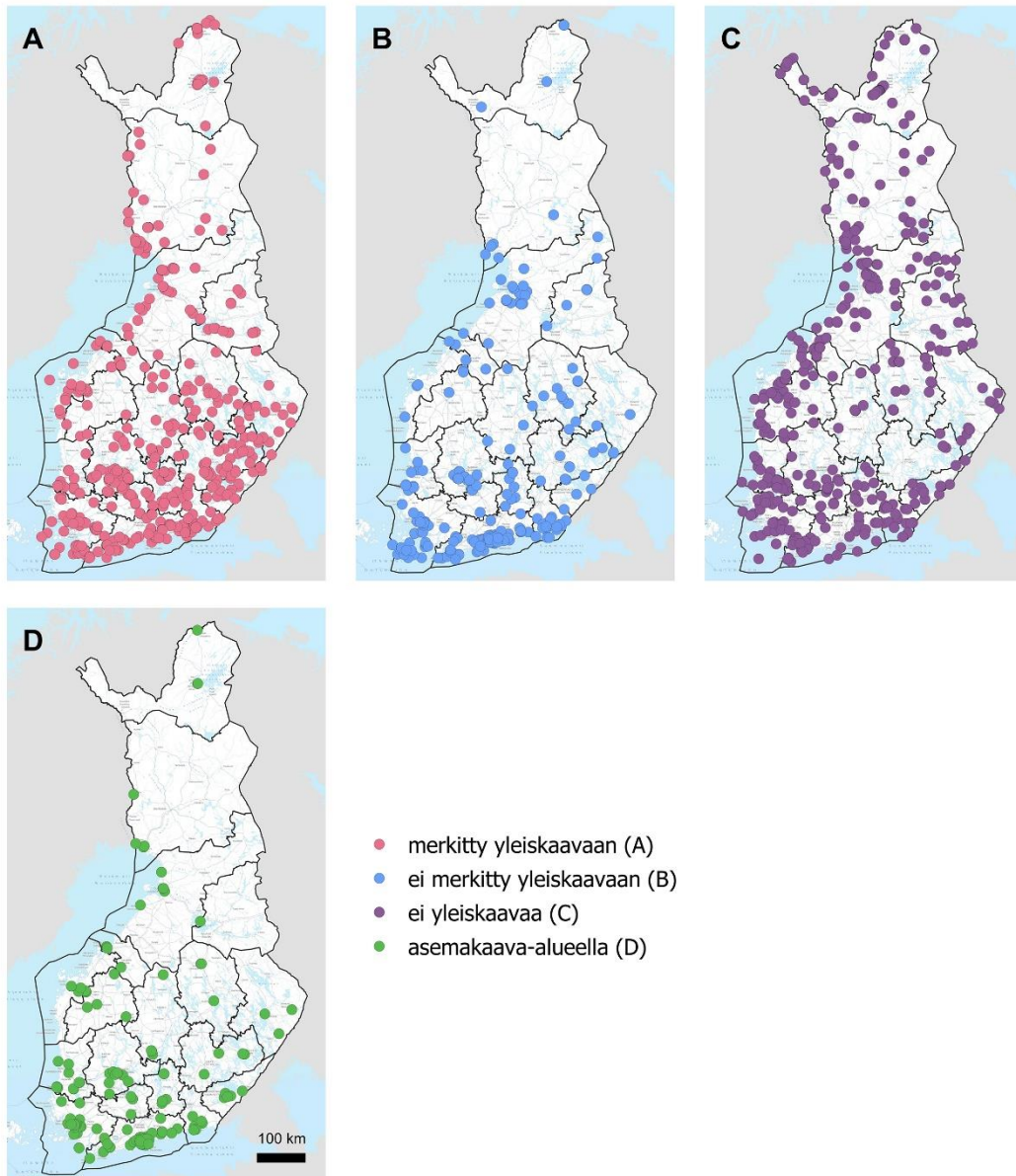
- 187 kohdetta sijaitsee alueella, jonka pääkäyttötarkoitus liittyy maa- ja metsätalouteen
- 46 kohdetta sijaitsee alueella, joka on rauhoitettu myös jollain muulla lailla

Kun muinaismuistolaki mahdollistaa alueen vallitsevan maankäytön, tältä osin ei kohdistu suoria vaikutuksia maa- ja metsätalousalueilla sijaitseviin kohteisiin. Alueiden suunnittelussa joudutaan kuitenkin huomioimaan VARK-alueiden arvot, eli mikäli VARK-alueen arvioinnissa todetaan *ympäristössä ja maisemassa olevan kohteen ymmärtämistä tukevia elementtejä*, tulee tämä ottaa huomioon ja välttää ratkaisuja, jotka heikentäisivät näitä arvoja.

Muut yleiskaavoihin merkityt suojelualueet, joilla VARK-kohteita sijaitsee, ovat yleensä luonnonsuojelualueita. Kaikkiaan yleiskaavatasolla esitetyn alueen kehittämisen ja alueella sijaitsevan VARK-alueen arvojen säilyttämisen välillä on melko vähän potentiaalisia ristiriitatilanteita. Todennäköisimmät ristiriitamahdollisuudet muodostuvat VARK-alueilla, jotka sijaitsevat asumiseen, liikenteeseen tai loma- ja matkailutoimintoihin osoitetuilla alueilla. Näissä suurin vastakkaisten tavoitteiden asettelu voidaan välttää hyvällä suunnittelulla ja ennakkoinnilla.

Peräti 322 VARK-kohdetta ei ole merkitty yleiskaavoihin. Näistä kohteista 32 on hylkyjä, ja loput ovat maa-alueilla sijaitsevia arkeologisia kohteita. Näiden kohteiden osalta on olemassa riski, että niitä ei oteta aluesuunnittelussa huomioon. Lukumäärä on yllättävän suuri, sillä muinaisjäännökset tulisi aina merkitä yleiskaavoihin vähintään kohdemerkinnällä. Kaavat, joihin muinaisjäännöksiä ei ole merkitty ovat keskimäärin hieman vanhempia kuin ne, joihin muinaisjäännökset on merkitty ohjeistuksen mukaisesti. Ikäero on kuitenkin hyvin pieni.

VARK-kohteet kaavoissa (n = 1392)	kohteet, kpl	% VARK-kohteista
yleiskaavoitettu alue		
merkitty yleiskaavaan	549	39 %
ei merkitty yleiskaavaan	322	23 %
alueelta ei yleiskaavaa	523	38 %
asemakaavoitettu alue	204	15 %

Kartta. VARK-kohteet ja kaavoitus. Taustakartta © Maanmittauslaitos 2022.

VAR-k-alueet merkitään jatkossa sekä maakuntakaavoihin että niitä alemmille kaavatasoille niiden todellisen rajauksen mukaisina alueina. Ero muihin kiinteisiin muinaisjäänköksiin on se, että VAR-k-alueiden kohdalla viranomaisten tulee toiminnassaan kiinnittää erityistä huomiota siihen, että pelkän alueen huomioinnin lisäksi myös arkeologisten kohteiden todetut arvot otetaan huomioon suunnittelutyössä ja sen ohjaamisessa siten, että niiden säilymisedellytyksiä vahvistetaan.

4.6.3 Inventoinnin vaikutukset muuhun maankäyttöön

Valtakunnallisilla alueidenkäyttötavoitteilla ei ole välittömiä oikeudellisia vaikutuksia yksittäisen rakennusluvan, poikkeamisluvan tai suunnittelutarveratkaisun myöntämisedellytyksiin. VAR-k-alueiden kohdekohtaiset oikeusvaikutukset yksittäiseen rakennushankkeeseen tai maankäyttöön syntyvät MRL:n mukaisessa kaavoitusprosessissa ja perustuvat eri kaavatasojen sisältövaatimuksiin sekä silloin, kun kiinteitä muinaisjäänköksiä käsitellään muinaismuistolain (295/1963) mukaisesti. Kajoaminen kiinteään muinaisjäänkökseen ilman asianmukaista lupaa on joka tapauksessa kielletty

riippumatta siitä, onko kyseessä VARK-kohte vai ei. Kajoamisen edellyttämän luvan käsittelyn yhteydessä arvioidaan jokaisen tapauksen yhteydessä arkeologisen kohteen merkittävyyttä suhteessa maankäyttöhankkeeseen ja sen merkitykseen. Siltä osin, kun VARK-alueet eivät ole kiinteitä muinaisjäänöksiä, syntyvät oikeusvaikutukset kaavoituksen yhteydessä päätettävien kaavamerkintöjen ja -määräysten kautta.

Suoria oikeusvaikutuksia voi muodostua joidenkin maankäyttöön liittyvien lupamenettelyjen kohdalla, sillä valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja edistää niiden toteuttamista. Muinaisjäänökset ovat lain suojaamia ja niihin liittyvistä ratkaisuista on aina pyydettävä lausunto kaavasuunnittelun tai muun maankäytön yhteydessä joko alueelliselta vastuumuseolta tai Museovirastolta. Käytännössä useimmiten on tarkoituksenmukaista osoittaa lausuntopyyntö alueelliseen vastuumuseoon, joka tarvittaessa tekee yhteistyötä Museoviraston kanssa.

VARK-alueiden oikeusvaikutukset ovat pääsääntöisesti välillisiä. Ne eivät muuta nykyistä oikeustilaa, jossa valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen arvot tulee turvata kaavoituksen yhteydessä osana kaavoituksen tarkoittamaa yhteensovittamisratkaisua. VARK-alueiden tavoitteena on selvittää ennalta sitä, mitkä kohteet ovat luonteeltaan valtakunnallisesti merkittäviä ja mitkä eivät.

5. Vaihtoehtojen vertailu

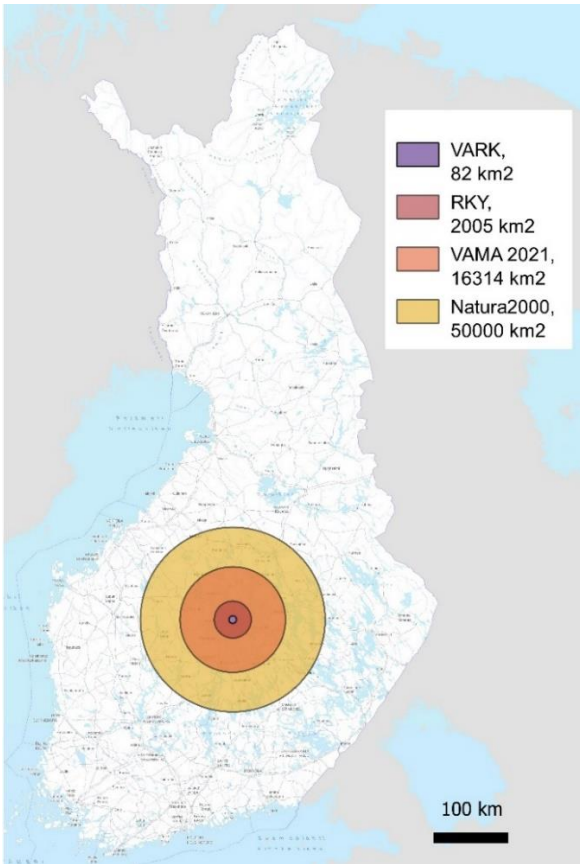
Ympäristöarvioinnin tarkoituksena on ollut selvittää VARK-inventoinnin toteuttamisen (vaihtoehto 1) tai sen toteuttamatta jättämisen (vaihtoehto 0) vaikutukset valtakunnallisesti merkittäviksi arvioitujen kohteiden ympäristöön. SOVA-lain ja -asetuksen mukaan siinä tuodaan esille tarpeellisissa määrin nykytilanteen ja tulevan kehityksen vertailu. Lähtökohtana tulee olla, että inventoinnin toteuttamisen vaikutukset ovat positiivisia suhteessa nykytilanteeseen.

Verrattuna kahteen aiemmin toteutettuun VAT-inventointiin (RKY, VAMA 2021) VARK-inventoinnista seuraa huomattavasti vähemmän uusia ympäristövaikutuksia. Pääosin tämä johtuu siitä, että VARK-alueista suurin osa on jo muinaismuistolain rauhoittamia, eikä valtakunnallinen merkittävyys tuo tähän muutoksia. Toinen syy VARK-inventoinnin suhteellisen vähäisiin vaikutuksiin on VARK-alueiden suppeat pinta-alat, jolloin paikalliset vaikutukset esimerkiksi talouteen ja alue- ja yhdyskuntarakenteeseen jäävät pieniksi.

	VAMA 2021	RKY	VARK
alueiden lukumäärä	186	1851	1011
pinta-alat, km ²			
<i>keskiarvo</i>	87,71	1,08	0,08
<i>mediaani</i>	46,73	0,19	0,01
<i>vaihteluväli</i>	0,86–848,84	0,0005–247,19	0,00002–23,34
<i>yhteenlaskettu pinta-ala</i>	16314,24	2005,31	82,14

Taulukko. VAT-inventoinneissa määritettyjen alueiden pinta-alojen tunnuslukuja.

VARK-alueiden pinta-ala vastaa vain 4 % RKY-alueista ja 1 % VAMA 2021 -alueista. VARK-alueiden ympäristövaikutukset jäävät vähäisiksi verrattuna aiempiin VAT-inventointeihin (RKY ja VAMA 2021), koska alueiden keskimääräinen pinta-ala on pieni ja toisaalta koska inventoinnin tavoitteena on, ettei niillä tapahtuisi muutoksia.

Kartta. VAT-inventointien (VARA, RKY, VAMA 2021) sekä Natura2000 verkoston suojelualueiden pinta-alat suhteitettuna toisiinsa. Taustakartta © Maanmittauslaitos 2022.

Suurimmat uudet vaikutukset aluesuunnitteluun kohdistuvat valtakunnallisesti merkittäviksi arvioitujen historiallisten kaupunkien alueille. Niiden arkeologisesti hyvin säilyneissä osissa maahan kajoavia toimenpiteitä tulisi välttää, ja välttämättömille kajoamisille saatetaan asettaa tavanomaista tiukempia ehtoja.

VARA-inventoinnin sosiaaliset vaikutukset ovat enimmäkseen positiivisia. Inventoinnin myötä arkeologinen kulttuuriperintö nousee aiempaa paremmin esiin. VARA-alueet lisäävät sijaintialueiden vetovoimaa ja vahvistavat asukkaiden paikallisidentiteettiä sekä sitoutumista omaan asuin ympäristöönsä. Muinaisjäännösalueiden hoitoavustukset mahdollistavat kohteiden kunnostamisen, maisemanhoidon ja opasteiden rakentamisen sopiville tutustumiskohteille. Hoitotukea on mahdollista saada myös maatalouden erityisympäristökijärjestelmän kautta, mikäli VARA-alue sijaitsee alueella, johon on mahdollista saada korvausta maiseman monimuotoisuutta ylläpitävistä toimista.

VARA-inventoinnin vaikutukset ekologisiin olosuhteisiin ovat myös positiivisia. Koska VARA-alueiden ja niillä sijaitsevien arkeologisten kohteiden suojelutilanteeseen ei sinänsä ole tulossa uusia muutoksia, voidaan olettaa myös ekologisten olosuhteiden pysyvän ennallaan. Niissä tapauksissa, joissa VARA-alue on määritetty laajemmaksi kuin muinaismuistolain rauhoittama alue tai joissa ympäristön säilyneisyys todetaan yhtenä alueen merkitystä korostavana arvona, ekologisten olosuhteiden säilymisedellytykset paranevat aiempaan tilanteeseen nähden.

Merkittävimmät vaikutukset VARK-inventoinnilla tulee olemaan kulttuuriympäristön ja maiseman tilaan. Arkeologisen kulttuuriperintöön liittyvät merkittävimmät arvot tulevat aiempaa paremmin huomioiduksi, kun ne otetaan jo varhaisvaiheessa maankäytön suunnittelua huomioon. Kun VARK-alueet sijaitsevat RKY-, VAMA 2021- tai perinnebiotooppialueilla, ne vahvistavat samalla myös niiden säilymisedellytyksiä ja tuovat alueille niiden syntyhistoriasta kertovaa ajallista syvyyttä.

VARK-alueet ovat pienialaisia ja niiden muodostama kohdeverkosto on hajanainen ja lisäksi ympäri Suomea levittäytyneenä. Inventoinnin aiheuttamat vaikutukset tulevat olemaan kaikkiaan hyvin paikallisia. Eri ympäristövaikutusten vuorovaikutussuhteita arvioitaessa mainittavia päällekkäisvaikutuksia ei myöskään ole voitu havaita.

Vertailtaessa ympäristön tulevaa tilaa vaihtoehtojen 1 ja 0 välillä SOVA-lain mukaisessa arvioinnissa valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden inventoinnista on voitu todeta, että inventoinnin toteutuessa vaikutukset ovat pääsääntöisesti positiivisia, vaikkakin yleisesti ottaen melko pieniä.

Arkeologisen kulttuuriperinnön kannalta on merkittävää, että sen kulttuurihistoriallisesti, tutkimushistoriallisesti ja tutkimuksellisesti merkittävin osa on nyt tunnistettu. Inventoinnissa määritellyt valtakunnallisesti merkittävät arkeologisia kohteita sisältävät VARK-alueet on jatkossa mahdollista ottaa huomioon alue- ja yhdyskuntarakenteeseen vaikuttavissa suunnitelmissa jo alkuvaiheessa.

VARK-inventoinnissa on kyetty kehittämään arkeologisen kulttuuriperinnön arvottamisen menetelmää ja kerätty merkittävää tietoa arkeologisen kulttuuriperinnön tilasta. Tehty työ antaa hyvän pohjan arkeologisen kulttuuriperinnön suojelun jatkokehittämiselle.

6. Lähteet

Julkaisemattomat

Arkeologinen kulttuuriperintö ja kaavoitus 2020. Museovirasto, Kulttuuriympäristöpalvelut, Hallintopalvelut/Lakipalvelut.

Muinaisjäännösten merkittävyyden arviointi ja arvottaminen Työryhmän loppuraportti 27.8.2008. Museovirasto.

VARK ja kaupungit. Teemu Mökkönen, Museovirasto 2021.

VAT- Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännöskokonaisuudet. Esiselvitys 10.1.2008. Museovirasto.

Viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista antaman lain soveltaminen Valtakunnallisesti merkittävien kohteiden (VARK) inventoinnissa. Juha Maaperä, muistio 3.4.2020. Museovirasto, Hallintopalvelut/Lakipalvelut.

Julkaistut

Arkeologisen kulttuuriperinnön hoito <https://museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-hoito>

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas AKO <http://akp.nba.fi/>

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014 Opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö. Helsinki 2014

Kulttuuriympäristö yhteisenä voimavarana Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelma 2014–2020. Opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö Helsinki 2015

Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050200?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=SOVA%20laki>

Luonnonsuojelulaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=luonnonsuojelulaki>

Maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

Maiseman Muisti - valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. Paula Purhonen (toim.) Vammala 2001

Muinaismuistolaki MML <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=muinaismuistolaki>

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet
https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/arvokkaat_maisemaalueet

Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet. Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto, tiedotuksia 3/1983

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt <https://museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto/valtakunnallisesti-merkittavat-rakennetut-kulttuuriymparistot>

Liite 1

Yhteenveto valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden inventoinnin vaikutusten arvioinnista		
Vaikutusluokka	Vaikutukset ++ / + / 0 / - / --	Sanallinen kuvaus
1. Sosiaaliset vaikutukset		
Terveys ja hyvinvointi	++ ++ +	<p>Arkeologiset kohteet koetaan arvokkaina ja niitä pidetään mielenkiintoisina. Ne lisäävät alueen viehätysvoimaa ja vahvistavat asukkaiden paikallisidentiteettiä ja sitoutumista omaan asuinympäristöönsä.</p> <p>Suurin osa VARK-kohteista sijaitsee erityyppisissä luonnonympäristöissä. Kohteet ovat vetovoimaisia ja niihin käydään tutustumassa. Luonnossa liikkumisella on merkittävä vaikutus sekä ihmisten fyysiseen että henkiseen hyvinvointiin.</p> <p>Muinaisjäännösten hoitotuen ja muiden ympäristönhoitoon liittyvien tukijärjestelmien kautta kohteet voivat olla yhdistysten ja seurojen kunnostuskohteita. Niillä järjestettyjen tapahtumien avulla lisätään paikallisten asukkaiden yhteenkuuluvuutta ja kiinnostusta omaan ympäristöön ja sen menneisyyteen.</p>
Kohteen henkiset arvot	++ --	<p>Kun kohteisiin liittyvät henkiset arvot tuodaan korostusti esiin, myös sen fyysisten rakenteiden arvostus kasvaa ja kynnys kajota siihen nousee.</p> <p>Joihinkin kohteisiin liittyy henkisiä arvoja, joita paikalla kävijät saattavat loukata välinpitämättömällä käytöksellä.</p>
Tasa-arvo	+	<p>VARK-kohteista yli 70 % sijaitsee maaseutumaisessa ympäristössä. Ne muodostavat osan maaseutualueiden käyntikohteista, lisäävät sijaintialueidensa vetovoimaisuutta ja kasvattavat siten alueiden välistä tasa-arvoa.</p>
Ympäristötietoisuus	+	<p>Ympäristötietoisuus kasvaa, kun alueen historiasta kertovat kohteet nousevat esiin ja auttavat ymmärtämään, miksi ja millaisen historian myötä alueet ovat muovautuneet sellaisiksi kuin ne nykyisin ovat.</p>
2. Ekologiset vaikutukset		
Luonnonympäristö	+	<p>VARK-kohteista 95 % sijaitsee alueilla, joita voidaan luonnehtia luonnonympäristöiksi tai ihmisvaikutteisiksi luonnonympäristöiksi. Koska suurin osa alueista on jo lailla rauhoitettuja ja kaikenlainen kajoava toiminta on niillä kielletty, eivät muutokset luonnonympäristöön ole kovin suuria. Toisaalta VARK-alue lisää myös ympäristön mahdollisuuksia säilyä mahdollisimman autenttisena.</p>

	+	165 VARK-kohdetta sijaitsee luonnonsuojelualueilla. Kolmasosa niistä on saamelaisten kotiseutualueen vaikeakulkuisilla erämaa-alueilla. Myös Suomenlahden, Saaristomeren ja Selkämeren kansallispuistoalueilla ja luonnonsuojelualueilla olevia kohteita on runsaasti. VARK-kohteiden sijainti luonnonsuojelualueilla ei sinänsä vaikuta luonnonsuojelualueiden luontoarvoihin, mutta antaa lisäarvoa niiden monimuotoisuudelle.
Luonnon monimuotoisuus	++	VARK-kohteet voivat lisätä luonnon monimuotoisuutta perinnebiotoopeiksi luokitelluilla alueilla.
Perinnebiotoopit	+ -	Muinisjäännösten hoitotuki mahdollistaa sellaisten hoitoimenpiteiden kohdistamisen näille alueilla, joilla vahvistetaan ihmisen seuralaislajien selviytymistä. Jotkut perinnebiotooppien hoitotoimenpiteet ovat sellaisia, joita ei voida toteuttaa muinajäännösalueella. Tällaisia ovat ne hoitomenetelmät, joissa maanpintaa joudutaan jollain lailla rikkomaan.
Natura 2000 -alueet	++	178 VARK-kohdetta sijaitsee Natura 2000 -alueilla. Nämä VARK-kohteet ovat jo nyt lailla rauhoitettuja, joten VARK-inventointi ei aiheuta uusia vaikutuksia. Muinajäännösten sijainti Natura 2000 -alueilla lisää kohteiden säilymisedellytyksiä.
Luonnonvarojen käyttö	+ -	VARK-alueet tuovat lisäturvaa vallitsevan maankäytön pysyvyydelle. VARK-alueet rajoittavat kiinteitä muinajäännöksiä laajemmin maankäyttöä siltä osin kuin ne on määritelty muinaismuistolain rauhoittamaa muinajäännösalueita suuremmaksi.
3. Kulttuuriympäristö- ja maise- mavaikutukset		
Arkeologinen kulttuuriperintö	++ ++ ++	Arkeologisen kulttuuriperintöön liittyvät merkittävimmät arvot tulevat aiempaa paremmin huomioiduksi, kun ne otetaan huomioon jo maankäytön suunnittelun varhaisvaiheessa maankäytön suunnittelua. Kiinnostus arkeologista kulttuuriperintöä kohtaan kasvaa, kun viestinnässä VARK-alueet tullaan nostamaan esille. Kun arkeologista kulttuuriperintöä ymmärretään ja tunnetaan aiempaa paremmin, kasvaa myös yleinen kulttuuriperinnön säilyttämisen myönteinen tahtotila. VARK-kohde antaa hyvän perusteen muinajäännösten hoitotuen myöntämiselle. Hoidetuilla muinajäännöksillä kohteen kunnan tilaa on helpompi seurata ja toteuttaa sitä parantavia toimenpiteitä.
Rakennettu kulttuuriympäristö	++	319 VARK-kohdetta sijaitsee RKY-alueilla. Arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvien arvojen esiintuominen kasvattaa myös RKY-alueiden merkitystä, kun niiden syntyhistoriaan usein liittyvien arkeologisten kohteiden merkitys alueen muotoamisessa tulee paremmin esiin ja ymmärrys kohteiden historiallisesta merkityksestä kasvaa.

Maisema	+	Arkeologiset kohteet ovat kulttuurimaisemien vanhinta kerrostumaa. VAMA 2021 -alueilla sijaitsee yhteensä 321 VARK-kohdetta. Ne antavat maisema-alueille paikallisesti vahvemman suojan, koska ne ovat muinaismuistolain rauhoittamia.
	+	Arkeologiset kohteet tekevät maisemasta monimuotoisemman, antavat sille pitkän historiallisen perspektiivin ja lisäävät sen kiinnostavuutta.
	+	Muinaisjäännösten hoitotuki voi tuoda pienialaisia hoidon painopistealueita maisema-alueille.
4. Taloudelliset vaikutukset		
Kotitaloudet	0	VARK-alueet ovat suurelta osin hyvin pienialaisia, eikä niillä ole sanottavasti merkitystä yksittäisten kotitalouksien talouteen.
Maa- ja metsätilat	0	Maatilat saattavat saada pienimuotoista tulolisää VARK-kohteille suunnattavista muinaisjäännösten hoitotuista, mutta käytännössä niiden vaikutus on hyvin pieni.
	+	Sijaitessaan maatiloilla, joilla harjoitetaan maatilamatkailua, VARK-kohteet lisäävät niiden vetovoimaisuutta.
	-	Laaja-alaiset metsissä sijaitsevat VARK-alueet tulee huomioida hakkuusuunnitelmien yhteydessä ja toteuttaa ne siten, ettei alueen arvot vaarannu. Mikäli kohteen aluerajaus ei poikkea muinaismuistolain rauhoittamasta alueesta, ei uusia vaikutuksia synny.
Yritykset	0	VARK-kohteilla ei juurikaan ole vaikutusta yritystoimintaan. Kohteet ovat pienialaisia ja pääosin muinaismuistolain rauhoittamia. Tämän takia liiketoimintaa rajoittavia lisärajoituksia ei ole odotettavissa.
Alueelliset talous- ja kehitysvaikutukset	+	VARK-alueita voidaan käyttää alueiden vetovoimaisuuden kasvattamiseen matkailullisina vierailukohteina.
	+	VARK-kohteet voivat kasvattaa niiden sijaintikuntien vetovoimaisuutta osoittamalla alueiden vanhaa kulttuuriperintöä ja historiallista jatkuvuutta.
	-	VARK-alueilla on vaikutusta laajojen infrahankkeiden suunnitteluun ja toteutukseen.
Liikenne	0	VARK-alueille suuntautuva liikenne ei arvion mukaan tule ratkaisevasti lisääntymään, joten niillä ei ole vaikutusta esimerkiksi tiestön ylläpitämiseen ja korjaamiseen.
5. Muut vaikutukset		
Alue- ja yhdyskuntarakenne	++	Historiallisilla kaupunki- ja kyläalueilla sijaitsevat kohteet vaikuttavat eniten alue- ja yhdyskuntarakenteen kehittämiseen. Niillä ei saa toteuttaa sellaisia toimenpiteitä, jotka heikentäisivät niiden valtakunnallisia arvoja ja muuttaisivat alueen luonnetta olennaisesti. Suojelu turvaa osaltaan historiallisen kaupunkimiljöön säilymiseen ja tuo alueen kehitykseen ennakoitavuutta.

	<p>+</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p>	<p>Historiallisesti merkittävien kaupunkien säilymisedellytykset kasvavat ja niistä saadaan jatkossa aiempaa laadukkaampaa tutkimustietoa.</p> <p>VARK-alueilla kajoamispäätökset perustuvat siihen, että kajoamisen edellyttämällä tutkimuksilla edesautetaan kohteen suojelua paremmin kuin sen säilyttämisellä. Tämä asettaa kajoamiselle muita alueita korkeammat ehdot.</p> <p>VARK-alueet vaikuttavat historiallisten keskusalueiden kehittämiseen ja asettavat sille reunaehdoja. Maankäyttöön tulee rajoituksia ja kajoamistarpeet edellyttävät kajoamisten vaikutusten minimointia.</p> <p>Kajoamisen perusteena voi olla se, että tutkimuksilla saadaan jotain olennaista uutta tietoa kohteesta tai tutkimalla muinaisjäännöksen rakenteet estetään muutoin itsestään tuhoutuvien osien katoaminen tutkimuksen saavuttamattomiin.</p>
Viranomaistoiminta	++	VARK-alueiden ja niihin liittyvien arvojen tunnistaminen ja huomioiminen etukäteen antaa maankäytön suunnittelulle ennakoitavuutta.